

"महाविद्यालयांच्या विकासात विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या (युजीसी) योजनांचे योगदान"
(संदर्भ धुळे व नंदुरबार जिल्हा 2002-2012)

प्रा.डॉ. विजयसिंग आय. गिरासे

सहयोजी प्राध्यापक

वाणिज्य आणि व्यवस्थापन विद्याशाखा, जी.टी. पाटील महाविद्यालय, नंदुरबार - 425412

प्रस्तावना -

आजच्या वेगवान व आधुनिक जगामध्ये ज्ञानाच्या सर्वच क्षेत्रांमध्ये प्रचंड प्रमाणात भर पडत आहे. शैक्षणिकदृष्ट्या जागतिक स्तरावर आपले अस्तित्व टिकविणे सर्वात महत्वाचे ठरले आहे. 1956 च्या विद्यापीठ अनुदान आयोग कायदानुसार (UGC Act) विद्यापीठ अनुदान आयोगाची 5 नोव्हेंबर 1956 रोजी केंद्र सरकारने अधिसूचना काढून विद्यापीठ अनुदान आयोगास वैधानिक दर्जा दिला आहे. आयोगाने उच्च शिक्षणाचा दर्जा राखणे, उच्च शिक्षणाच्या कार्यात समन्वय साधणे व अध्यापन, संशोधन व विस्तारकर्त्यास चालना देण्याचे कार्य करीत आहे. प्रस्तुत संशोधन निबंधात विद्यापीठ अनुदान आयोगाने आपल्या विविध योजनांच्या (2002 ते 2012) माध्यमातून महाविद्यालयांना मुलभूत सुविधा, शैक्षणिक सुविधा व संशोधनात्मक सुविधा व सोयी उपलब्ध करून दिल्या. अशा आर्थिक सहाय्याच्या महाविद्यालयाच्या विशेष संदर्भ धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयांचा शैक्षणिक, मुलभूत, भौतिक, व्यावसायिक, तांत्रिक, संशोधनात्मक व सामाजिक विकासावर त्याचा काय परिणाम झाला आहे. याचा संशोधनाच्या माध्यमातून प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न केला आहे.

बीज शब्द - यु.जी.सी. योजना, महाविद्यालयांचा विकास, अध्यापन, संशोधन व विस्तार कार्य.

संशोधन पद्धती - प्रस्तुत शोध निबंधात प्राथमिक व दुय्यम स्रोतांचा वापर करण्यात आला आहे.

संशोधन उद्दिष्टे -

1. विद्यापीठ अनुदान आयोगाद्वारे धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयीन शैक्षणिक विकासाचा आढावा घेणे.
2. विद्यापीठ अनुदान आयोगाद्वारे मिळणाऱ्या अनुदानातून (Granting) महाविद्यालयांच्या प्रगतीचा अभ्यास करणे.
3. यु.जी.सी. अनुदानाद्वारे संशोधन विकासाचा तसेच भौतिक प्रगतीचा अभ्यास करणे.
4. यु.जी.सी. अनुदानाद्वारे शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी व विद्यार्थी यांच्या शैक्षणिक प्रगतीचा अभ्यास करणे.

संशोधनाची जृहीतजे -

- 1) यु.जी.सी. अनुदानाद्वारे धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयांची प्रगती झाली आहे.
- 2) यु.जी.सी. अनुदानाद्वारे शिक्षक व विद्यार्थी यांना शैक्षणिक लाभ झाला आहे.
- 3) यु.जी.सी. अनुदानापासून धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील अनेक महाविद्यालये प्रगती व विकासापासून वंचित आहेत.
- 4) यु.जी.सी. अनुदानाद्वारे महाविद्यालयांची भौतिक प्रगती झाली आहे.

जृहीतज चाचणी -

जृहीतक क्र. 1

H_0 (व्यर्थहीन गृहीतक) विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयांची प्रगती झाली नाही.

H_1 (पर्यायी गृहीतक) विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयांची प्रगती झाली आहे.

वरील गृहीतक प्रमाणित करण्यासाठी संशोधकाने 50 टक्के परिणाम गृहीत धरला असून प्राप्त माहितीची तुलना केलेली आहे. त्यानुसार जर स्वीकृती दर्शक 50 टक्क्यांपेक्षा जास्त - गृहीतक अस्वीकृत जर स्वीकृती दर्शक 50 टक्क्यांपेक्षा कमी - गृहीतक स्वीकृत

गृहीतक चाचणी क्र. 1

अ. क्र.	चाचणी घटक	स्वीकृती दर्शक (टक्केवारी)	अस्वीकृत दर्शक (टक्केवारी)	माहित नाही (टक्केवारी)	निर्णय
1	महाविद्यालयाला विद्यापीठ अनुदान आयोगाद्वारे अनुदान मिळाले आहे.	83.72%	14.95%	1.33%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
2	विद्यापीठ अनुदान आयोगाद्वारे शिक्षण संबंधित विविध घटकांना अनुदान मिळाले आहे.	84.00%	14.11%	1.89%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected

3	महाविद्यालय परिसरात विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाचा अनुकूल परिणाम झाला आहे.	84.38%	14.68%	0.99%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
4	महाविद्यालयाच्या एकूण संपत्तीत विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाने वाढ झाली आहे.	82.75%	15.12%	02.16%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
5	विद्यापीठ अनुदान आयोगाद्वारे प्राप्त विशेष अनुदानाने संगणक प्रणाली, इंटरनेट, ग्रंथालयद्वारा विविध घटकांच्या गुणवत्तेत वाढ झाली आहे.	84.71%	14.78%	0.51%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
6	विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या विविध योजना व अनुदानामुळे नॅकच्या मानांकनात वाढ झाली.	82.89%	14.95%	2.16%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
7	आपल्या महाविद्यालयाची प्रतिष्ठा विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानामुळे वाढली.	84.00%	15.28%	0.72%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
8	परिसरात आपले महाविद्यालय विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या योजना आणि अनुदानामुळे लोकप्रिय झाले.	83.55%	15.28%	0.99%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected

चाचणीअंती विविध घटकांची निर्णायक स्थिती अभ्यासली असता असे स्पष्ट होते की, अनुक्रमांक 1 ते अनुक्रमांक 8 सर्वचे सर्व घटक व्यर्थहीन गृहीतके अस्वीकृत झालेले आहे. व पर्यायी गृहीतक विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयांची प्रगती झाली आहे. - स्वीकृत.

गृहीतक क्र. 2

H_0 (व्यर्थहीन गृहीतक) विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे शिक्षक व विद्यार्थी यांना शैजिजि लाभ झाला नाही.

H_1 (पर्यायी गृहीतक) विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे शिक्षक व विद्यार्थी यांना शैक्षणिक लाभ झाला आहे.

वरील गृहीतक प्रमाणित करण्यासाठी संशोधकाने 50 टक्के परिणाम गृहीत धरला असून प्राप्त माहितीची तुलना केलेली आहे. त्यानुसार जर स्वीकृती दर्शक 50 टक्क्यांपेक्षा जास्त - गृहीतक अस्वीकृत जर स्वीकृती दर्शक 50 टक्क्यांपेक्षा कमी - गृहीतक स्वीकृत

गृहीतक चाचणी क्र. 2

अ. क्र.	चाचणी घटक	स्वीकृती दर्शक (टक्केवारी)	अस्वीकृत दर्शक (टक्केवारी)	माहित नाही (टक्केवारी)	निर्णय
1	आमच्या अपेक्षेप्रमाणे संशोधन प्रकल्पांना अनुदान मिळाले	83.40%	13.28%	3.32%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
2	आमच्या महाविद्यालयातील प्रयोगशाळा विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानामुळे सुसज्ज व आधुनिक झाल्या.	84.38%	14.95%	0.67%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
3	महाविद्यालयातील ग्रंथालयातील ग्रंथसंपदा व ग्रंथालयाचे आधुनिकीकरण विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाने यशस्वी झाल्या.	83.00%	15.34%	1.66%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
4	महाविद्यालयातील अध्यापन पद्धती प्रणाली विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानामुळे विकसित झाली.	82.74%	14.61%	2.65%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
5	महाविद्यालयातील क्रिडांगणे सुसज्ज इनडोर व आऊटडोर खेळांची सुविधा विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानातून उपलब्ध झाली.	83.72%	14.29%	1.99%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected

6	राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील माहितीची देवाण-घेवाण विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या विविध उपक्रमांमुळे जलद गतीने शक्य झाले.	82.00%	15.85%	2.15%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
---	---	--------	--------	-------	------------------------------------

चाचणीअंती विविध घटकांची निर्णायक स्थिती अभ्यासली असता असे स्पष्ट होते की, अनुक्रमांक 1 ते अनुक्रमांक 6 सर्व चे सर्व घटक व्यर्थहीन गृहीतके अस्वीकृत झालेले आहेत. व पर्यायी गृहीतक विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयातील शिज्ज व विद्यार्थी यांना शैजिज्ज लाभ झाला आहे. - स्वीकृत.

गृहीतक क्र. 3

H_0 (व्यर्थहीन गृहीतक) विद्यापीठ अनुदान आयोगापासून धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील अनेक महाविद्यालये प्रगती व विकासापासून वंचित नाही.

H_1 (पर्यायी गृहीतक) विद्यापीठ अनुदान आयोगापासून धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील अनेक महाविद्यालये प्रगती व विकासापासून वंचित आहेत.

वरील गृहीतक प्रमाणित करण्यासाठी संशोधकाने 50 टक्के परिणाम गृहीत धरला असून प्राप्त माहितीची तुलना केलेली आहे. त्यानुसार जर स्वीकृती दर्शक 50 टक्क्यांपेक्षा जास्त - गृहीतक अस्वीकृत जर स्वीकृती दर्शक 50 टक्क्यांपेक्षा कमी - गृहीतक स्वीकृत

गृहीतक चाचणी क्र. 3

अ. क्र.	चाचणी घटक	स्वीकृती दर्शक (टक्केवारी)	अस्वीकृत दर्शक (टक्केवारी)	माहित नाही (टक्केवारी)	निर्णय
1	महाविद्यालयांना मिळणारे अनुदान पर्याप्त आहे.	80.56%	16.29%	3.15%	$H_1 \Rightarrow 50\%$ Rejected
2	महाविद्यालयांना प्राप्त होणारे अनुदान वेळेवर मिळते.	82.72%	15.62%	1.66%	$H_1 \Rightarrow 50\%$ Rejected
3	महाविद्यालयांना मिळणारे अनुदान मंजूर होण्याचे प्रमाण योग्य आहे.	84.06%	15.28%	0.66%	$H_1 \Rightarrow 50\%$ Rejected
4	अनुदान मिळण्यासाठीचे निकष, अटी व शर्ती कठिण आहे.	84.38%	14.96%	0.66%	$H_1 \Rightarrow 50\%$ Rejected
5	विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाची व योजनांची माहिती पारदर्शी आहे.	83.38%	14.46%	2.16%	$H_1 \Rightarrow 50\%$ Rejected

चाचणीअंती विविध घटकांची निर्णायक स्थिती अभ्यासली असता असे स्पष्ट होते की, अनुक्रमांक 1 ते अनुक्रमांक 5 सर्व चे सर्व घटक व्यर्थहीन गृहीतके अस्वीकृत झालेले आहे. व पर्यायी गृहीतक विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील अनेक महाविद्यालये प्रगती व विकासापासून वंचित आहेत. - अस्वीकृत

गृहीतक क्र. 4

H_0 (व्यर्थहीन गृहीतक) विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे महाविद्यालयांची भौतिक प्रगती झाली नाही.

H_1 (पर्यायी गृहीतक) विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे महाविद्यालयांची भौतिक प्रगती झाली आहे.

वरील गृहीतक प्रमाणित करण्यासाठी संशोधकाने 50 टक्के परिणाम गृहीत धरला असून प्राप्त माहितीची तुलना केलेली आहे. त्यानुसार जर स्वीकृती दर्शक 50 टक्क्यांपेक्षा जास्त - गृहीतक अस्वीकृत जर स्वीकृती दर्शक 50 टक्क्यांपेक्षा कमी - गृहीतक स्वीकृत

गृहीतक चाचणी क्र. 4

अ. क्र.	चाचणी घटक	स्वीकृती दर्शक (टक्केवारी)	अस्वीकृत दर्शक (टक्केवारी)	माहित नाही (टक्केवारी)	निर्णय
1	वसतिगृहे बांधकाम पुरेसे आहे.	81.40%	16.61%	1.99%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected

2	महाविद्यालयातील ग्रंथालय सुविधा व इमारत कार्यक्षेत्र पुरेसे आहे.	82.72%	15.95%	1.33%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
3	क्रिडाक्षेत्रासाठी क्रिडांगण अनुदान पुरेसे आहे.	79.73%	16.94%	3.33%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
4	प्रयोगशाळेसाठी प्राप्त होणारे अनुदान पुरेसे आहे.	83.72%	14.95%	1.33%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
5	विविध उपक्रमांसाठी प्राप्त होणारे अनुदान पुरेसे आहे.	80.56%	16.28%	3.16%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected
6	आदिवासी विद्यार्थ्यांसाठी प्राप्त होणारे अनुदान पुरेसे आहे.	78.90%	17.11%	3.99%	$H_0 \Rightarrow 50\%$ Rejected

चाचणीअंती विविध घटकांची निर्णायक स्थिती अभ्यासली असता असे स्पष्ट होते की, अनुक्रमांक 1 ते अनुक्रमांक 6 सर्व चे सर्व घटक व्यर्थहीन गृहीतके अस्वीकृत झालेले आहे. व पर्यायी गृहीतक विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानाद्वारे महाविद्यालयांची भौतिक प्रगती झाली आहे. - स्वीकृत

निष्कर्ष -

1. संशोधनासाठी पुरुष व स्त्रीनिहाय प्राप्त झालेला प्रतिसादानुसार 57.17 टक्के पुरुष तर 41.03 टक्के महिला उत्तरदात्याचा प्रतिसाद प्राप्त झालेला आहे. त्यानुसार जवळपास समान तत्वावर पुरुष आणि स्त्री यांचा सहभाग शैक्षणिक क्षेत्रात आढळून येतो.
2. प्राप्त झालेल्या आकडेवारीनुसार उच्चविद्याविभूषित म्हणजेच प्राचार्य व प्राध्यापक यांचे धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील शिक्षण क्षेत्रातील प्रमाज हे 20.75 टक्के आहे तर पदवी व पदव्युत्तर प्राप्त सहभागीची संख्या 79.25 टक्के आढळून येते.
3. सरज रच्या धोरणानुसार विनाअनुदान तत्वावर महाविद्यालय कार्यरत आहेत त्यामुळे धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयात 17.15 टक्के प्राध्यापक विनाअनुदान तत्वावर काम करतात असे स्पष्ट होते.
4. 5 वर्षांपेजा जास्त अनुभव असलेल्या प्राचार्यांनी विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या जास्तीत जास्त योजनांचा लाभ मिळविल्याचे निदर्शनास येते व अशा प्राचार्यांचे प्रमाण 76 टक्के आहे. त्या तुलनेत कमी अनुभव असलेल्या प्राचार्यांना विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या योजनांचा कमी लाभ झाल्याचे जाणवते.
5. विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या उद्देशानुसार धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील विविध महाविद्यालयांनी इमारत बांधकाम, वसतिगृह, ग्रंथालय या योजनांचा प्रतिसाद दिल्याचे स्पष्ट होते. मात्र संशोधन क्षेत्रातील महाविद्यालयांचा सहभाग इतर योजनांच्या तुलनेने कमी असल्याचे स्पष्ट होते.
6. विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या विविध योजनांमुळे महाविद्यालयांचा परिसर व सुविधा वाढलेल्या दिसून येतात तसेच वसतिगृहाच्या उपलब्धतेमुळे विद्यार्थी समाधानी दिसून येतात. व ग्रंथालय अनुदानामुळे प्राध्यापक व विद्यार्थी यांना ज्ञान भांडाराची सुविधा निर्माण झाल्याचे स्पष्ट होते.
7. एकूण 27 महाविद्यालयांपैकी 16 महाविद्यालयांना 50 लाखापेक्षा कमी अनुदान मिळाले आहे. तर 50 लाखापेक्षा जास्त अनुदान मिळविणाऱ्या महाविद्यालयांची संख्या 05 आहे तसेच 1 कोटीपेक्षा जास्त अनुदान मिळविणाऱ्या महाविद्यालयांची संख्या देखिल 06 असल्याचे स्पष्ट होते.
8. 10 व्या व 11 व्या योजनेत बहुतांश महाविद्यालयांच्या निधीत 1 टक्के ते 26 टक्के वाढ किंवा घट झालेली दिसून येते. ज्या महाविद्यालयांच्या निधीत घट झालेली आहे. अशा महाविद्यालयांनी बहुतांश योजना पूर्ण केलेल्या असल्याने त्यांच्या निधीत घट झालेली असावी असे स्पष्ट होते.
9. एकूण 27 महाविद्यालयांना अनुदान मंजूर झाल्याचे दिसून येते. त्यापैकी 100 टक्के अनुदान प्राप्त करणारे 04 महाविद्यालय, 06 महाविद्यालये 88 टक्के, 06 महाविद्यालय 71 टक्के, 04 महाविद्यालय 55 टक्के, 06 महाविद्यालय 39 टक्के, 01 महाविद्यालय जे वळ 20 टक्के अनुदान मंजूर झाल्याचे दिसून येते.
10. विद्यापीठ अनुदान आयोगाद्वारे दिल्या जाणाऱ्या विशेष अनुदानातून ग्रामीण भागातील महाविद्यालयांपर्यंत इंटरनेट, संगणक इ. सुविधा जयमस्वरूपी सुरु झाल्या. महाविद्यालये, विद्यापीठ, शासन एकमेकांशी जोडले गेले हा विशेष लाभ महाविद्यालयांना झालेला दिसून येतो.

11. विद्यापीठ अनुदान आयोगाकडून निधी प्राप्त होवूनही त्याचा योग्य विनियोग न होणे ही शैक्षणिक विकासाच्या दृष्टीने चिंतेची बाब आहे. परंतू परिस्थितीनिरूप असा प्रसंग घडला असावा असे प्राप्त माहितीवरून स्पष्ट होते.
12. अनुदान मिळविण्याच्या पद्धतीबाबत महाविद्यालयाच्या 74 टक्के प्राचार्यांना युजीसी अनुदान वाटपाची पद्धत सोपी असल्याचे स्पष्ट केले आहे. तथापी 14 टक्के प्राचार्य याच्या दृष्टीने प्रचलित पद्धत कठीण आहे.
13. अनुदान मिळविण्याचा पद्धतीबाबत महाविद्यालयाच्या 64 टक्के प्राध्यपकांना युजीसी अनुदान वाटपाची पद्धत सोपी असल्याचे स्पष्ट केले आहे. तथापी 16 टक्के प्राध्यपकांच्या दृष्टीने प्रचलित पद्धती कठीण आहे असे मत नोंदविलेले आहे.
14. विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानातून धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयांची प्रगती झाली आहे. असे सरासरी 83.68 टक्के उत्तरदात्यांनी स्पष्ट केले आहे. 14.91 टक्के उत्तरदात्यांनी प्रगती झाली नाही. असे मत नोंदविलेले आहे. तर 01.41 टक्के उत्तरदात्यांनी माहिती नाही असा कल दिल्याचे स्पष्ट होते.
15. शिक्षण क्षेत्रातील संबंधित महाविद्यालयांचे प्राचार्य, प्राध्यापक व विद्यार्थी या उत्तरदात्यांकडून महाविद्यालय प्रगतीविषयक विविध प्रश्नांचा संशोधकाने कल जाणून घेतला असता. असे निदर्शनास येते की, सर्वच घटकांचा संबंध विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या योजनांशी व अनुदानाशी आलेला असल्याने व या संदर्भात महाविद्यालय परिसरात विशेष उल्लेख असल्याने 50 टक्क्यांपेक्षा जास्त उत्तरदात्यांनी महाविद्यालय प्रगतीत विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे योगदान असल्याचे मान्य केले आहे. तर अल्प उत्तरदात्यांनी नकारात्मक भूमिका घेतली आहे. तर अत्यल्प उत्तरदात्यांनी माहिती नाही. असे स्पष्ट केले आहे.
16. विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानातून धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयांची भौतिक व शैक्षणिक प्रगती झाली आहे. असे सरासरी 83.20 टक्के उत्तरदात्यांनी स्पष्ट केले आहे. 14.72 टक्के उत्तरदात्यांनी प्रगती झाली नाही. असे मत नोंदविले आहे. तर 02.08 टक्के उत्तरदात्यांनी माहिती नाही असा कल दिल्याचे स्पष्ट होते.
17. विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानातून धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयांची भौतिक व शैक्षणिक प्रगती झाली आहे. असे सरासरी 83.02 टक्के उत्तरदात्यांनी स्पष्ट केले आहे. 15.32 टक्के उत्तरदात्यांनी प्रगती झाली नाही. असे मत नोंदविले आहे. तर 01.66 टक्के उत्तरदात्यांनी माहिती नाही असा कल दिल्याचे स्पष्ट होते.
18. विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानातून धुळे व नंदुरबार जिल्ह्यातील महाविद्यालयांची भौतिक व शैक्षणिक प्रगती झाली आहे. असे सरासरी 81.17 टक्के उत्तरदात्यांनी स्पष्ट केले आहे. 16.30 टक्के उत्तरदात्यांनी प्रगती झाली नाही. असे मत नोंदविले आहे. तर 02.53 टक्के उत्तरदात्यांनी माहिती नाही. असा कल दिल्याचे स्पष्ट होते.

संदर्भ -

आगलावे प्रदीप, संशोधन पद्धती व तंत्रे, साईनाथ प्रकाशन, नागपूर

संशोधन दस्तऐवज

प्राचार्य डॉ. व्ही.एस. देसले, उच्च शिक्षणातील बदलते प्रवाह, अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव

डॉ. व्ही.एस. पाटील, शिक्षण आणि विकास, अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव

प्रा. एन.यु. बारी, Higher Education in India, Kumud Publication

C.R. Kothari, Gaurav Gara (2014), Research Methodology Methods and Techniques.

www.ugc.ac.in

www.nmu.ac.in

www.dhule.nic.in

www.nandurbar.nic.in

ugc annual report 2010-2011

<https://study.com>

वृत्तपत्रे व मासिजे